

O‘ZBEK FALSAFASINING SHAKLLANISHIGA BO‘LGAN E‘TIBOR, XXIASR
O‘ZBEK FAYLASUFLARI VA ULARNING ILMIY MEROSI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti Tadbirkorlik va boshqaruv fakulteti
matematika va informatika yo‘nalishi mustaqil izlanuvchi talabalari

Xoliqulova Laylo Faxriddin qizi

G‘aniyeva Sevinch Odil qizi

Mengaliyeva Dildora Sherzod qizi

Email: xoliqovalaylo04@gmail.com

ganiyevasevinch00@gmail.com

mengaliyevadildora@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asr o‘zbek faylasuflari va ularning ilmiy merosini tadqiq etishga alohida e‘tibor berilib, xususan uning yoshlar tarbiyasidagi o‘rniga e‘tibor qaratilgan. Bulardan tashqari, o‘zbek falsafasining shakllanishi, maqsadi va faoliyati, uning ahamiyati hamda rivojini yoritilgan. O‘zbek falsafasining shakllanish jarayonini, uning yo‘nalishlari tarixini tahlil qilgan holda, XXI asr o‘zbek falsafasining ijtimoiy hayotdagi o‘rni va ahamiyati to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: o‘zbek falsafasi, falsafiy dunyoqarash, Falsafiy tafakkur, milliy istiqloq g‘oyasi, falsafiy ildizlar.

Abstract: The article pays special attention to the study of Uzbek philosophers of the XXI century and their scientific heritage, in particular its role in the education of young people. In addition, it highlights the formation, goals and activities of Uzbek philosophy, its significance and development. The process of formation of Uzbek philosophy, the history of its directions, the role and significance of Uzbek philosophy in the social life of the XXI century are analyzed.

Key words: Uzbek philosophy, philosophical worldview, philosophical thinking, the idea of national independence, philosophical roots.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA.

Bugungi kunda o‘zbek falsafasining vujudga kelishi falsafiy tafakkurning yangilanishi nafaqat umumiy ma‘naviy muhitning, balki har bir jamiyat a‘zosining ijtimoiy qiyofasi, ruhiy dunyosi, maqsad va ehtiyojlarining o‘zgarishi hamdir. O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti Islom Karimov ta’kidlaganlaridek:

“Falsafa barcha fanlarning otasi. Falsafani bilmaydigan odam - medisina yoki ta’lim, san’at yoki madaniyat sohasi vakili bo’ladimi, bundan qat’iy nazar

– hayotning, o‘z kasbining ma’no mazmunini yaxshi tushunmaydi. Misol uchun, tarixni tahlil qilish uchun har bir voqea va jarayonga falsafiy qarash, ularni umumlashtirgan holda zarur xulosalar chiqara olish kerak. Shu bois har bir soha vakili bo’lishi uchun falsafiy tafakkur qobiliyatiga ega bo’lish darkor” allomalar orzu qilgan fozil odamlarning komil fazilatlarini shakllantirish va takomillashtirishga munosib hissa qo’sha oladi.

“Falsafa” fani barcha zamonlarda va mamlakatlarda hamma universitetlar va boshqa oliy o’quv yurtlarida o’rganish uchun majburiy sanalgan fundamental fanlardan biri bo’lgan va shunday bo’lib qolmoqda. Mazkur fanni mohiyatini o’rganishimiz jarayonida, uning o’ziga xos xususiyatlarini aniqlashimiz va falsafa inson o’z-o’zini va o’zini qurshagan dunyoni anglab yetishida qanday rol o’ynashini tushuna boshlaymiz. Zero, birinchi Prezident Islom Karimov ta’kidlaganidek: “O’zlikni anglash, milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o’rtasidagi ruhiy-ma’naviy bog’liqlik orqali namoyon bo’ladi”

Muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoev aytganlaridek:

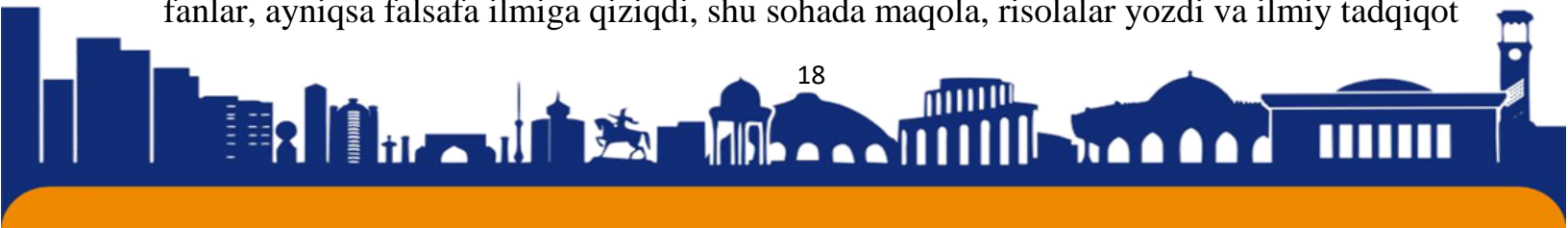
“Bir so’z bilan aytganda, yoshlarimizni falsafiy tafakkur bilan qurollantirish” - davr talabi. Nega deganda, bugungi zamonda har qanday raqibva muxolif bilan bahsga kirishish uchun uning qarashlari va g’oyasi, falsafasini ko’proq bilishimiz, kerak va uning o’zidan ham puxtaroq egallashimiz lozim”

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Milliy istiqlol g’oyasi va mafkurasining teran ildizlari mavjud bo’lib, istiqlol mafkurasining shakllanishida uning tarixiy ildizlari bilan birgalikda falsafiy ildizlari ham uning shakllanishiga kuchli ta’sir etgan. Mustaqillik davrida milliy istiqlol g’oyasining shakllanishi bilan bir vaqtda uning falsafiy ildizlarini o’rganish va tadqiq etish ijtimoiy sohaning eng dolzarb mavzularidan biri bo’lib qolmoqda. Mustaqilligimiz tufayli xalqimizning milliy ongi, milliy g’ururi, milliy iftixori, ma’naviy dunyosi kundan – kunga boyib bormoqda. Bu esa mustaqil davlatimizning falsafiy asosini yanada mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Milliy qadriyatlarimiz, urf-odat va an’analarimiz qayta tiklanib yanada rivojlangandagina jamiyatda o’tkazilayotgan islohotlarni muvaffaqiyatli amalga osha oladi, chunki ma’naviy barkamol, ma’rifatli, ruhan bardam, yangicha tafakkurlash qobiliyatiga ega insongina istiqlol va taraqqiyot yo’lini sharaf bilan o’ta oladi. Shunday ekan, xalqimizning madaniy merosi, yuksak ma’naviy qadriyatlarini chuqur va atroflicha o’rganib, ularni respublikamizda yashovchihar bir insonning ongiga singdirib, ayniqsa, yosh avlodni ma’naviy yetuk, fidoiy komil insonlar etib tarbiyalash hozirgi kundagi

eng dolzarb muammolardan hisoblanadi. O‘zbekistonda milliy tiklanish bir tomondan milliy o‘zlikni anglash, boshqa tomondan, jamiyatning g‘oyaviy-mafkuraviy asoslarini yaratish, uchinchi tomondan esa bozor iqtisodiyoti munosabatlariga o‘tish asnosida yuz bermoqda. Mustaqillik davrida bu borada katta ishlar bajarildi. Biroq, hali bajarilishi lozim bo‘lgan vazifalar ko‘p. Mamlakatimizda iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish eng avvalo uning falsafiy asoslarini mustahkamlashni talab etadi. Hozirgi kunda madaniy rivojlanishda milliy ma‘naviy merosimizni chuqur o‘zlashtirish, boshqa xalqlar, mamlakatlar madaniyati fani, falsafasi yutuqlaridan bahramand bo‘lish vashu asosda milliy madaniyatimizning umumjahon madaniyatining yutuqlari bilan doimo boyib borishiga erishish nihoyatda muhimdir. Falsafa tarixini doktorant va tadqiqotchilarga o‘qitishdan maqsad ularda falsafaning kelib chiqishi, evolyusiyasi, bugungi holati, insoniyat hayotida tutgan o‘rni to‘g‘risida chuqur ilmiy tushunchalar hosil qilish, shuningdek, ularda turli xil mifologik, diniy falsafiy oqimlarning kelib chiqishi, rivoji va yo‘nalishlari to‘g‘risida ilmiy xulosalar chiqara oladigan ko‘nikma va malakalarni mustahkamlash, falsafiy ta‘limotlarni asosli tahlil qilishga imkon beradigan ilmiy dunyoqarashni shakllantirishdan iborat. Bu maqsadga erishishda o‘tmishdagi mutafakkirlarning asarlari, turli tarixiy manbalar, xususan, arxiv xujjatlari, maxsus adabiyotlar doktorantlar, tadqiqotchilar ilmiy ishlari uchun zaruriy nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi kerak.

O‘zbek falsafasining bir qator yetuk namoyondalari bo‘lib, ular o‘z izlanishlari va say harakatlari bilan vatanimizdagi falsafiy qarashlar va o‘zgarishlarga ulkan hissa qo‘shganlar. Ulardan biri O‘zbekiston Fanlar Akademiyasining akademigi, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan fan arbobi, Beruniy nomidagi respublika Davlat mukofotining laureati, O‘zbekiston Fanlar akademiyasining vise-prezidenti, O‘zbekiston “Bilim” jamiyati boshqaruvi raisi, «O‘zbek sho‘ro Ensiklopediyasi» va «O‘zbekistonda ijtimoiy fanlar» jurnalining bosh muharriri, davlat va jamoat arbobi, “Buyuk hizmatlari uchun” ordenining nishondori Ibrohim Mo‘minov bo‘lib, 1908 yil 7 sentyabrda Buxoroning Shofirkon tumanida dehqon oilasida dunyoga keladi. 1922- 1927 yillarda boshlang‘ich maktabda, so‘ng Buxoro Maorif institutida o‘qiydi. Shu institut yo‘llanmasi bilan 1928 yil Samarqand Oliy Pedagogika institutiga o‘qishga kiradi. Biroz o‘tmay bu institut Samarqand Pedagogika akademiyasiga aylantiriladi. 1931 yil u Samarqand Pedagogika akademiyasining ijtimoiy-iqtisodiy fakultetini a‘lo baholarga tamomlab, shu akademiyada o‘qituvchilik lavozimiga ishiga olib qolinadi. 1933 yil shu akademiya bazasida Alisher Navoiy nomidagi Samarqand davlat universiteti tashkil qilinadi. Ibrohim Mo‘minov universitetda avval filologiya, keyinchalik tarix fakultetlarining dekani lavozimida ishlaydi, ijtimoiy kafedraga mudirlik qiladi. Ibrohim Mo‘minov yoshligidan tarix, ijtimoiy fanlar, ayniqsa falsafa ilmiga qiziqdi, shu sohada maqola, risolalar yozdi va ilmiy tadqiqot

ishlari olib bordi. Ibrohim Mo‘minov falsafa ilmini o‘rganish jarayonida bir qator ilmiy tadqiqot ishlarini ham amalga oshirdi. U 1941 yil o‘zbeklar orasida birinchilardan bo‘lib “Gegel dialektikasining rasional mag‘zi” mavzusida nomzodlik ilmiy ishini himoya qildi. 1943 yilda O‘zbekiston Fanlar akademiyasi tashkil qilinadi. Uning ta‘sis majlisidayoq Ibrohim Mo‘minov akademiyaning muxbir a‘zosi qilib saylanadi. 1946 yil Samarqandda “Mirzo Bedilning falsafiy qarashlari” monografiyasi rus tilida bosilib chiqdi. 1950 yilda “XIX asr oxiri va XX asr boshlarida O‘zbekistonda ijtimoiy-falsafiy fikr taraqqiyoti tarixidan” degan mavzuda doktorlik dissertatsiyasini himoya qiladi. U 50-yillar boshlarida SamDUda ijtimoiy kafedraga rahbarlik qildi. Bu kafedra Respublikada falsafa yo‘nalishida mutaxassislar tayyorlashda asosiy markazlardan biri bo‘lib qoladi. Ibrohim Mo‘minov 1955 yil O‘zbekiston Fanlar akademiyasi Tarix va arxeologiya instituti direktorligiga tayinlanadi. 1956 yil Ibrohim Mo‘minov O‘zbekiston Fanlar akademiyasining akademigi va vise-prezidenti qilib saylanadi. To umrining oxirigacha 18 yil davomida vise-prezidentlik lavozimida faoliyat ko‘rsatdi.

XULOSA

Vatanimiz mustaqilligini mustahkamlashda bizning oldimizga qo‘yilayotgan muhim vazifalardan biri - boy ma‘naviy merosimizni xolisona o‘rganish orqali, vatanimiz kelajagi hisoblangan yoshlarni komil inson qilib tarbiyalashdan iborat. O‘tmish ma‘naviy merosimizni chuqur o‘rganish, targ‘ib etish, o‘zbek xalqining asl milliy-ma‘naviy qadriyatlari, tarixiy o‘zligini, o‘zbekona ruh va mentalitetini qaytadan tiklash, zamonaviy mazmun berish orqali yoshlarda mustaqillik mafkurasinishakllantirish uchun asos bo‘ladi. Hozirgi davrda mustaqil O‘zbekistonning kelajagi bo‘lgan yosh avlodni har tomonlama yetuk, barkamol inson qilib tarbiyalash eng asosiy vazifalarimizdan biridir.

Har bir O‘zbekiston fuqarosi avvalo, shaxsiy faollik, bilimdonlik, Vatangamehr-muhabbat, insonparvarlik kabi olijanob fazilatlar sohibi bo‘lishi lozimki, bu globallashuv jarayonida xalqimiz ma‘naviy va ma‘rifiy merosi, qadriyatlaridan unumli va samarali foydalanishni taqozo etadi. Zero, avvalo ma‘naviyatli, aqlli, shu bilan birga zamonaviy ko‘nikmalarga ega yoshlar ertangi kunimiz rivoji va taraqqiyotini belgilovchi muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimov I. A. O‘z kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan qurmoqdamiz. -T.: 1999.[1]
2. Karimov I. A. Vatan sajdagoh kabi muqaddasdir. -T.: O‘zbekiston, 1996, III jild.[2]
3. Akademik M.M.Xayrullaevning ilmiy merosi va falsafa fanlarining dolzarb masalalari mavzusida ilmiy-nazariy seminar materiallari. –T.: 1-kitob, O‘zR FA Falsafa va huquq instituti, 2011. 36-38 Betlar)[3]
4. Xayrullaev M. Uyg‘onish davri va Sharq mutafakkiri. –T.: O‘zbekiston, 1971.) [4]
5. Said Shermuxamedov. Bibliografiya. –T.: 2010. 3-7 betlar. (maqola mualliflari Sh.Samadov va A.O‘tamurodov)[5]

